

Felkötött szablyával

DOBOS LÁSZLÓ KÖSZÖNTÉSE

Tudok róla egy igaz mesét.

Egyszer, fekete évei sűrűjében, meglátogatta egy más országi barátja. Nyár volt, meleg volt, Pozsony zsúfolt volt; hívta a pajtást: mennének Eperjeskére, ott csend van, víz van s kevés az ember; nyugodtabban beszélgethetnek. Halat is szerzett, a Kis-Duna vizébe valamit beengedtek akkoriban, furcsa íze lett a halnak, meg miért is bajlódna a fogással. Lehet, hogy lesz ott egy ismerős házaspár — mondta az út derekán: — Jóbarátok; elférünk.

Csakugyan élet volt a nyaralóban. Kedves fiatalasszony köszöntötte már a kapunál: de jó, hogy jött; ők is itt vannak. Elhozták a szüleiket is. Nem baj? Itt vannak a sógorok is, a kisgyerekeikkel. Az sem baj? Azok ismerősei is, nem baj? Csakugyan sokan voltak, tele a veranda, ültek még a lépcsőkön is, öregek, fiatalok, bőséggel. Hívták valamennyien a gazdát nagy örömmel: jöjjön csak, éppen készül a vacsora, nagyon-nagyon, már napok óta várják. „Maradjanak csak, nem akarok én zavarogni” — mondta Dobos László, s ment tovább a Pozsonyból hozott baráttal. Nem kellett messzi menni.

Jelentéssének, szépnek éreztem már akkor is ezt a kicsi történetet. Íme egy ember, aki másoknak épített, s akinél jobban közösség már senkit sem szerethet.

Mert Dobos László nemcsak nyaralót épített, amelyben barátok és ismerősök is pihenhetnek. Épített, teremtett mást is — másokkal együtt —, folyóiratot, könyvkiadást, színházat, egy egész népcsoport számára. S regényeket, műveket alkotott. A bárhol élő olvasók épülésére.

Dobos Lászlóban azt kapta a szlovákiai magyar irodalom, akire a legnagyobb szüksége volt. A Bodrogközől jött, a „bakatörténelem” mélyéről, a legmagasabb emberségigénnyel, s a szocialista jövő forró vágyával; más népeket becsülő s a maga népéhez hűséges szívvel. Hozta magával, magában a múlt minden értékét, s érzékeny volt az újra minden idegzsála. Legalább fél századdal előbbre gondolkodott, s nemcsak magasságos álmai voltak, a napi munkához, a megvalósításhoz, a téglát téglához rakáshoz is volt kitarása. Ha nagy példákat idézhetünk: a Báthory Gábor-os fényes álmok nála Bethlen Gábor-os következetességgel ölelkeztek. Ezért lehetett maga is kiáltó szó; ébresztő, indító, tervező, építésre sorakoztató. Nélküle nehezebben, s lassabban nagykorúsodott volna a szlovákiai magyar irodalom.

Dobos László nemzedéke roppant feladatot kapott a sorstól; nehezebbet még az első világháború után induló csehszlovákiai magyar írókénál is. Pedig az első nemzedék munkája is nehéz volt: a lövészárokból jöttek, s mindent előlről kellett kezdeniük. De mögöttük még egy milliós népcsoport állott, jelentős számú értelmiséggel; tapasztalt, forradalmakban járt írók is voltak körülöttük, s maguk is sokfelé tájékozódhattak. A második világháború után induló írók mögött egy lakosságserével megfogyatkozott, kitelepítéssel, diszkriminációs intézkedésekkel megfélemlített, értelmiségétől megfosztott, büntudatra kárkoztatott, bizalmát, hitét veszített népcsoport volt csak. Másutt, a romániai és jugoszláviai magyar irodalomban folytatni lehetett a munkát; itt mindent előlről kellett kezdeni, immár harmadszor is. Itt is, a csehszlovákiai magyar irodalomban is lettek volna folytatásra érdemes előzmények — Győry Dezső, Fábry Zoltán, Forbáth Imre, a sarlósok öröksége —, de itt megszakították erőszakkal a folytonosságot. Újra a „semmi talajáról!” kellett indulni.

Teremteni lapot, folyóiratot, könyvkiadót, irodalmat, olvasóközönséget. Mindent, de mindent előről kezdeni, mert nem volt, mert nem lehetett semmi.

Ehhez a „semmiből teremtéshez” a párt, az állam csak keretet, csak lehetőséget adhatott —, adott is az 1948-as gottwaldi fordulat után —, az első köztársaságból maradt írók — nagyon kevesen maradtak — a maguk munkáján kívül inkább csak testvéri kezét nyújthattak —, a munka nagyobb része azokra az induló fiatalokra várt, akiknek bizony az írói felkészültségnél még sokkal nagyobb volt az átélt megpróbáltatásokból eredő félelmük. Ha valahol, itt kellett a példa, kellett a biztató szó. Kellott a kezds. Kellott, aki a depresszió alól szabadulva az ember lehetőségeire figyelmeztessen. Kellott, aki munkára sorakoztat. Kellott, aki vállalja, akár a maga írói ambícióinak az ideiglenes lehalkításával is az irodalomszervezés töredelmes munkáját. Elodázhatatlan feladat volt a csehszlovákiai magyar irodalom intézményes kereteinek — folyóiratnak, könyvkiadónak — a megteremtése; hisz e nélkül nem létezhet tartósan irodalom.

Többen részt vettek ebben a munkában, de senki jobban, mint Dobos László. Életéből legalább tíz esztendőöt adott az irodalomszervezésre, a soron következő feladatok elméleti megfogalmazására és gyakorlati megvalósítására. Olyanféle alapozó munkát végzett a felszabadulás utáni csehszlovákiai magyar irodalomban, mint egy, sőt két nemzedékkel korábban Kós Károly és Kuncz Aladár a romániai magyar irodalomban, meg Csuka Zoltán és Szenteleky Kornél a vajdasági magyar irodalomban. Az elszánt irodalomalapítók között tarthatja majd számon a jövődő irodalomtörténete.

Azok között, akiknek különösen nehéz volt a vállalt feladata. Kuncz Aladár és Kós Károly közel kétmillió, nagy irodalmi hagyományú népcsoportban végezték munkájukat; fölkészült, elismert írókra is építhettek; már maguk is érdemes művekre tekinthettek vissza. Dobos László, mikor munkáját elkezdte, még maga is alig nőtt ki a diákkorból, s akármerre nézett, jóformán csak induló embereket látott, akik éppen csak — mint maga is — készülődtek a betűvetésre. A magban, a cseme-tében kellett felismernie a jövődő fáit. Tanulás közben kellett tanítania; észrevenni a szükségét és a lehetőséget; felismerni a soron következő feladatokat. S Dobos Lászlónak volt szíve és szeme a vállalt feladathoz; felismerte az értékeket. Méltá-nyolni tudott minden cölöpverőt, s irigység nélkül tudta „adogatni” a labdát. Az akadozó énekhangok kiigazítása, összefogása — amit ő Fábry Zoltánnak tulajdonít — nagymértékben a saját nevéhez is fűződik. Nélküle töredékesebb maradt volna a csehszlovákiai magyar szellemi élet.

S szegényesebb volna a csehszlovákiai magyar próza is. Rácز Olivér regényével egy időben (*Megtudtam, hogy élsz*, 1963) fordította Dobos László a szlovákiai magyar prózát a könyörtelen igazmondás útjára; a „mindenütt és mindenkire kiterjesztett emberség” és igazság megvalósulásáért küzdve. Azóta is mindent el akar mondani, amit az életről s magáról tud, „elhallgatások, átlépések, taktikázások nélkül”, vallván: „a dolgok kimondhatósága nem kivárás és irodalmi becsúszó szerelés kérdése”; a kimondhatóság ideje az íróban van, ha érzés, gondolat, ítélet és tapasztalat iro-dalomná érik, meg kell fogalmazni. Mégpedig a lehető legmagasabb szinten; szolgálva, segítve az emberi lét kiteljesedését.

Az emberi lét kiteljesedésének szolgálata — Dobos László minden munkájának ez a mozgatója. Író, a legkisebb moccanásáig, de az irodalmat is az élet részének tudja, s így nem a műfaj, nem a stílus a legfőbb gondja, hanem a mondanivaló. A tennivaló. S népének nemcsak minél gazdagabb irodalmat akar teremteni, de ott-hont is, amelyben magát és a világot értő közösségként élhet.

Mit valósított meg eddig nagy szándékaiból? A kritika, sőt az irodalomtörténet elkészítette már az első mérlegeket. A csehszlovákiai magyar irodalomban igazán otthonos Görömbei András is úgy tudja: Dobos László a korszerű, modern próza egyik változatát teremtette meg; műveiben a nemzetiségi önismeret enciklopédiáját,

a csehszlovákiai magyarság történeti élményeinek legmélyebb ábrázolását és értelmezését adja. Irodalomelméleti, formabeli elképzeléseit regényeiben megvalósította.

*

Amit eddig írtunk, bárki elmondhatná Dobos Lászlóról messze élő olvasóként is, pusztán írásai ismeretében. Folytatnám személyes emlékeket érintve.

Az élet egyik legnagyobb ajándékának tudom, kedves Laci — köszönet érte Huszti Rózsának, Valkó Józsefnének —, hogy Véled még jó idejében, személyesen is találkoztam. Mord voltál akkor és bizalmatlan, mosoly sem rezdült a szád körül — tapasztalataid alapján elég okod lehetett a tartózkodásra, különösen egy nevetős, más országgal szemben —, de én már akkor — engedj meg az idétlen vallomásért — igen megszerettelek. Mintha egy faluvégről indultunk volna, s együtt tanultuk volna a zsoldárokat. S hadd mondjam azt is — még ha kellemetlen lenne is Néked —, én már holtig való szeretettel maradok Irántad. S ahogy látom, mások is, akik ismernek, s akiknek szívében nincsen kicsinyes indulat.

Mióta is ismerhetlek? Tizennégy vagy tizenöt éve? Mintha csak tegnap találkoztunk volna először, a homályos, szűk folyosón, mennyezetig érő könyvhalmok között. Akkor még nemigen volt meg a Madách Kiadó sem. Nemrég volt, igaz, de mennyi minden történt mégis azóta; pontosan számba venni kötetnyi szöveg is kevés volna. Azóta? A fejlett szocializmus korszakába értek országaink — Csehszlovákia már szocialista köztársaság. Azóta új nemzedékek indultak, s azóta már sok közös barátunk sírjára haránt süt a nap. Mennyi fejfa, mennyi aluvó...

Azóta tőlünk is elszállt a nyár. Akkor nyárelő volt, június; most — bár még alig szolt a kakukk —, már ős van; október; ködöket, dereket ellő ős. Te írtad egyszer: ötven év... Úgy hallatszik, mint a jég rianása. Legszívesebben visszafordítanám az időt, az első találkozásokra, az áténekelt, átvitázott, egybeolvadó nappalok és éjszakák korára, mikor még lábat mostak a lányok a hajnali Dunában. Vissza a tegnappba, mikor még virágvasárnapokat mutatott gyakrabban a naptár, mikor énekedben — a *Tebenned* biztunkban, a *Lovamat* kötöttemben — benne volt a föld, az ég, a gyötrött valóság és a csapkodó remény.

Visszafordítanám, de hát nem lehet. Az erdőből most már — bár nehéz tudomásul venni — igencsak kifelé megyünk. Lányainkat férjhez adtuk, apáinkat eltemettük. Fog még szólni a fügemadár, talán egyszer mégiscsak elmegyünk együtt a Bodgroközbe meg Szatmárba, érintheti még maradék üstökünket a zászló vászna is — de ami mindennél bizonyosabb: dolgozni kell tovább. Tenni, cselekedni.

Amit eddig tettél, máris fontos fejezete a történelemnek. Mérték lettél, testvér, akárcsak Fábry Zoltán volt tájainkon: az emberség mértéke. Példa: az emberi méltóság és erkölcsi sérthetlenség példája. Fábry Zoltán és Dobos László neve már egybekapcsolódott az értők tudatában.

Mit is kívánhatnék Néked, ötvenedik születésnapodon? Mint mindenkinek — a „feledett debreceni dalnok” szavaival —, hogy „csak a szerelem el ne hagyjon minket”? Azt is. Meg könnyebben viselhető éjszakákat: akik Feléd tartanak, legalább álmokban ne bántsanak. De még mást is, többet is szeretnék kívánni. Mostanában Bethlen Gáborral töltöm napjaimat, a nagy fejedelemmel, aki felkelt a kised Erdélyből, és sietett a Habsburgoktól gyötört cseh testvérek segedelmére. Milyen óriás volt, emberségben, célban: negyvenháromezret után is példa. Hadd írjam ide a szavait, ahogy Balogh Ferenc lejegyezte: „Midőn még elsőben, úgy mint Erdélyből kiindultam, akkor csináltattam volt egy szablyát, melynek a hüvelyét arannyal burítottam és legelőször akkor kötöttem fel avégre, hogy igaz magyar lévén nemzetemnek szolgáljak, Istennek segítségével vele mindaddig, valámig oldalamról le nem oldozzák.”

Míg le nem oldozzák. Míg inaink bírják. Te kedves Laci, Kedves Dobos László, másként végleg nem tehetsz. Kívánok Néked régi, s fogyhatatlan szeretettel kedvet az élethez és erőt a küzdéshez. Él a sorsodba írt törvény szerint, a Husz Jánosok, a Fábry Zoltánok szellemében: keresd az igazat, mondd az igazat mindhalálig.

Legyél népednek továbbra is — íróként, emberként — őriző pásztora.

